

ÚJ NOVELLÁS KÖTETEK ÉS VERSESKÖNYVEK

GALAMBOS LAJOS: FEKETE KÖTÉS

Hét novella, hét kép valóságunkról: múltunkról, jelenünkéről — íme Galambos Lajos legújabb, kötetbe gyűjtött novellatermése. Az elbeszélések érett író alkotásai, a kötetkompozíció is tudatos rendezőelvet tükröz, s önmagában is már bizonyos írói szándékról vall. Az írások témájukat, cselekményük lejátszódásának időpontját tekintve sorrendben követik egymást: utóbbi évtizedeink történetének áttekintése, emberi sorsokban rögzített tükrözése, morális-intellektuális összefoglalása-értékelése bontakozik ki belőlük. Ebben az összefüggésben nem véletlen, hogy a *Teherben* kerül élre, az az írás, mely parasztságunk húsz-harminc évvel ezelőtt még általános viszonyait tárja elénk, és a *Fekete kötés* zárja a könyvet, mely egy volt „kulák” sorsában nemcsak az ötvenes évekről ad szintézist, hanem arról is hírt ad, hogy ma hol állnak, hova jutottak az elmúlt évtized szereplői. A közbeeső novellák a háború és a felszabadulás éveiből villantanak fel egy-egy objektív-leíró vagy inkább lírai képet (*Satu*, illetve *Ökörszem*), vagy jelenünk morális kérdéseit vetik fel (*Adventi kód*, *Delfinek*), illetve a lelkeknek az ellenforradalom hatására történő megzavaródását tükrözik (*Búcsú*).

A városba betyúzós parasztság témája, aki útközben szüli meg gyermekét (*Teherben*), alkalmat adhatna patetikus érzélgésre. Nagy erénye Galambos írói művészetének, hogy ilyen csábításnak nem enged. Szigorú, objektív, részletező-realista hangon adja elő az esetet, s látszólag nem tulajdonít nagyobb jelentőséget a dolognak, mint maga Márti, a történet szenvedő hőse. Ellenben szívesen él a kontrasztok eszközével, jellemző momentumok önmagukért beszélő összekapcsolásával. A segítségért kopogó Márti, miközben rájön a fájdalom, ilyen választ kap ismerősétől: „Befogna a Gábor biztosan, ha mondanám neki. Tudom, hogy befogna, pedig vemhes az a ló. Ilyen téiben, ilyen rögös úton jártni azt a jószágot, csak gondoldj bele.” A vemhes ló és a terhes asszony drámai hatása szembeállításán túl egyes momentumok szimbolikus jelentőségű ismétlődése is megfigyelhető, így a kétszeri városbamenetel (szülés, temetés), vagy az álomlátás az elbeszélés elején, s a gyermek halála az elbeszélés végén, mint az álom motívumának a valóságban való visszatérése.

A kötetkompozícióban belül e komor levegőjű írást ellensúlyozza az *Ökörszem* lírai visszaemlékezése. Ez a földosztás nyarát idéző novella nem több, mint a gyermekkor fényes napjai iránti nosztalgia, mégis a kamasz rajzában, *Ökörszem* iránti, sőtán titkolt érzelmeinek érzékeltetésében, szép pszichológiai teljesítmény. Szintén gyermekkori emléket idéz a *Satu*. *Satu* sorsának alakulásában, nehezen mozdítható egyéniségének bemutatásában hűen kísér végig az író egy természetlen, vegetáló életet, mégis a *Delfinek*, a *Búcsú* és a *Fekete kötés* mellett kevésbé érezzük jelentősnek. Bár az író *Satu* jellemének kifejlődésében rámutat a társadalmi meghatározottságra is (amely az anyának abban az akaratában tükröződik, hogy minden áron papot neveljen fiaiból), *Satu* öröklött egyéni tulajdonságait helyezi előtérbe (butaság, lomhaság), ami által ez az alak nem annyira a létező társadalmi típus képviselője lesz, inkább egyedi eset marad.

A *Búcsú*-ban egy hét történetéből két nap s egy reggel epikai bemutatására kerül sor. Ennek keretében több síkú elemzést kapunk: egyrészt a millió pontos és szuggesztív ábrázolásában, másrészt Sanyó belső lelki mozgásának megragadásában elevenedik fel 1956 utolsó napjainak légköre. A cselekmény színtere egyszerre a falu, a város, s az elhagyott gyár, így önmagában a millió rajza lehetőséget nyújt a komplex társadalmi háttér fölvetésére. A cselekménynek a millió megjelenítését szolgáló külső elemei (pl. Melcsók fogadása) rendkívül olvasmányossá teszik az írást, s jellemzőek is, de helyenkénti extrém voltuk miatt féltő, hogy a novella igazi anyagával, lényegi részével szemben valóban külsődlegességek maradnak.

Immár megállapítható, hogy Galambos egyik erénye a lelki állapotok és folyamatok pontos és hű rögzítése. Ezt a novellában mesteri fogással éri el: a Sanyó lelkében lejátszódó vívódást, elhatározása lassú megérését az anya szemével látatja: Sanyó, a főszereplő, mindezt, ami benne történik, mintegy az anya érzéseinek tükrében látunk. Az elbeszélés jelen idejének síkját átszövik az előző évek emlékei. Így a hős alakjának megértéséhez a családi örökség és saját kamaszkori tapasztalatainak adatai elegendő alapot nyújtanak. Mint a parasztsaládból származó, s a faluba na-

ponként hazatérő munkás, különösen tálajtalan réteget képvisel. Nem mintha 1956-ban más körökben nem lett volna szintén nagy a zavar, mégis érett társadalomelemzésre vall, hogy Galambos e szociológiánk egybehangzó adatai véreint is legbizonytalanabb réteget választja Sanyóban ábrázolása tárgyául.

A kötetnek talán legmélyebb élményeit a *Delfinek* és a *Fekete kötés* nyújtják. Ezek, megőrizve az eddigi realista tónust, érzékeny valóságlátást, a modern novellaszerkesztés példái. A *Delfinek*ben az ellenpontozó módszer, melyre a kötetnyitó elbeszélés során volt alkalom rámutatni, két szerkezeti egységet hoz létre (Janicskó története Bertával, s a szénatolvaj asszony fölött ítélező bírósági tárgyalás, melyet Janicskó vezet). Itt ismét a társadalmunk morális kérdései iránt érzékeny Galambossal van dolgunk. Ami nem azt jelenti, hogy az író moralizál, hanem azt, hogy morális kérdést vet fel. A vezetők, az értelmiség életmódja, a szövetkezeti parasztság problémái, az ítélezés joga — mindezt implikálja a kimondatlan problémáfelvetés, s a novella két szerkezeti egységéből adódó kontraszthatás segítségével az olvasóval gondoltatja tovább.

A *Fekete kötés* sokrétű problematikája is tartalmaz hasonló morális kérdést (a hatalommal való visszaélés, s ennek következményei magára a vétkesre is), de a novella ennél sokkal tovább megy. Hála annak a történeti távlatnak, amivel már rendelkezünk, a *Fekete kötés* szintézis, kordokumentum, feloldás. Az elbeszélők személye és az elbeszélés idősíkjai közti összefüggés nemcsak izgal-

masan modern szerkezetet kölcsönöz a novellának, de ahhoz is eszközt jelent, hogy az író a valóság minél mélyebb rétegeit világitja meg.

A novella feszültségének egyik forrását maguknak a szereplőknek a sorsa, s ezzel az izgalmas, olvasmányos történetet jelenti, másik forrását viszont kétségtelenül az a mód, ahogyan e sorsok feltáruhnak előttünk, vagyis a szerkezetnek az a sajátága, hogy ugyanazt az eseményláncolatot két szereplő mondja el. Egységet a novellának az író, az első számú elbeszélő jelenléte ad, aki Blaskó és Lelesz elbeszélését végighallgatja, s átszűri a maga megfigyelésein, reflexióin.

Ha hogy megválaszolatlan kérdést az író, az már nem az irodalmi mű megoldatlansága. Az számunkra való megoldandó feladat és figyelmeztetés. Megoldandó feladat, hogy olyan múlttal, mint ami Blaskó és Lelesz mögött van, s amit állandó jelenné tesz a fél szemű Kató, hogyan lehet esténként egymással borozni. Opportunizmus-, megbékézés-, feloldás-e az ilyen egymás mellett élés?

És figyelmeztetés, s immár az egész könyvnek, Galambos Lajos e szép, a többi műhöz méltón csatlakozó alkotásának tanulsága, hogy mindennapi kapcsolataink mögött a múlt árnyékaként számtalan ehhez hasonló rejtett feszültség van még, s ha az idő és a belátás hoz is megbékélést, egy életen át ott a fekete kötés. (*Magvető Könyvkiadó 1966.*)

KASSAI KELEMEN JÁNOS

LÁZÁR ERVIN: CSONKACSÜTÖRTÖK

I.átszólag semmi sem történik. Éva és Lulu, két lány ül a presszóban, egy részeg mondogatja a maga monológiát a sarokban, s a „kerekarcú” — Illés Ézsaiás — közelebb húzza székét a lányok asztalához. Aztán megjelen Petya, aki elviszi a lányokat, egy percre úgy látszik, hogy Éva marad, de aztán mégis Petyáékkal tart. A „kerekarcú” elmegy, s Éva egy óra múlva visszajön. Álldogál, nézeget egy darabig, megkérdezi a presszósznótól: „Ez a kerekarcú máskor is ide szokott járni?” S a válasz: „Nem, most láttam először.”

Ébredő szerelem? Életkép? Romantikus hangulatú karcolat? Nem, Lázár Ervin az utóbbi évek egyik legszebb novelláját írta meg a *Mit akar ez a kerekarcú?*-val. Mert nem arról van szó.

amiről a „cselekmény” szól. Elég bajos lenne ezt a cselekményt mutatós eseménysornak tekinteni. A szünetek beszélnek, s a hallgatásával mond a legtöbbet az író. Amiért ez a novella rangos, jó írássá emelkedik, az nem más, mint éppen mélysege, ahová a gyökerei nyúlnak. Ha tetszik: szűkszavú, zárt párbeszéd, melyet „az életből lesett el a szerző”; de minden szavának egy külön világa van. Minden szava egy újabb rezdülés, olyan, mint a végtelenbe vesző tenger: van egy rész, melyet szinte kikapinthatóan látunk, oly valóságos, s van egy rész, melyet csak sejteni tuduk. Erről vall az író. Hasonlítás fogalmakat ad. A kitapinthatóból megérezzük a megfoghatatlant. Az emberi léleknek nincs halmazállapota, nem lehet